

Fig. 1. Nørre-Løgum. Ydre, set fra sydøst.

N. E. 1955

NØRRE-LØGUM KIRKE

TØNDER-HØJER-LØ HERREDER

Kirken, der var Lø herredskirke, kaldes fra gammel tid Sogn kirke (og sognet: Sogn sogn); dette navn er formentlig opstået for at skille sognekirken ud fra klosterkirken. Den ydede en cathedraticumafgift på 8 skilling engelsk og betalte på reformationstiden 4 sk. eng. i procuratio (sml. p. 1025). Kirken omtales i et brev (1202—04) fra Ribebispen Omer som hørende under Løgum kloster¹ (sml. alterkalk og klokke), hvis munke ikke alene — fra Absalons ærkebispetid — oppebar kirkens præstetiende, men nu også fik tillagt »de dele af tienderne, som hører til kirkebygningen, at opføre af træ eller tegl efter deres formåen, og de dele, som hører til udbedringer eller erhvervelser af forskelligt udstyr«². 1529 måtte klosteret gå ind på, at de to byer Alslev og V.-Højst, der hidtil havde sognet til Nr.-Løgum, men hvis beboere i stedet søgte Ø.-Højst og betalte dennes præst tiende, blev lagt ind under sidstnævnte sogn⁴. Ved reformationen kom kirken under landsherren, fra 1544 hertug Hans, der 1576—78 fik tilkendt patronatsretten³. Ved samme lejlighed lagdes sognet under Slesvig, hvor det forblev til genforeningen, da det atter kom under Ribe. Efter hertug Hans' død 1580 blev kirken gottorpsk indtil 1713—21, da den overgik til kongen.

Tilknytningen til Løgum kloster bevaredes imidlertid også efter reformationen, idet de to kirker havde fælles præst indtil 1739, da Nørre-Løgum ved kongelig resolution af 1. maj blev et selvstændigt kald, som besattes umiddelbart af kongen gennem tyske kancelli⁵. Kirken er nu selvejende.

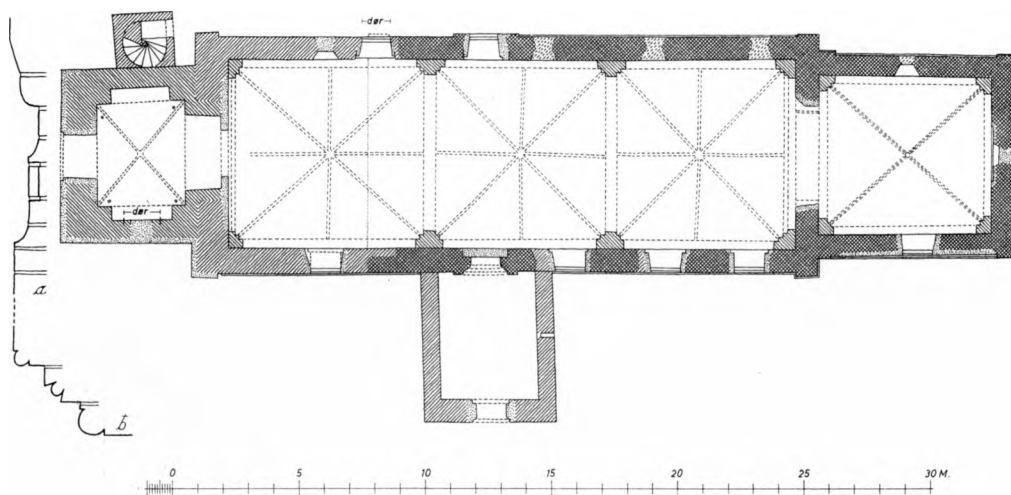

Fig. 2. Nørre-Løgum. Plan. 1:300. Målt af El. M. 1955 samt til venstre (a) snit gennem øvre del af dørfremspringet i syd og (b) dørens yderprofil. 1: 30 (p. 1526).

Ifølge et *sagn* skal kirkens hvælvinger være bygget af dronning Margrethe⁶. Forskellige spådomme om springfloders højde er knyttet til kirken, således var det spået, at vandet engang skulde gå så højt, at en druknet stud vilde blive skyllet ind gennem tårnets glamhul⁷.

Kirkens beliggenhed sydligt i sognet forklares ved udskillelsen, dels af Løgumkloster landsogn, dels ved de dele, som er afgivet til Højst (sml. ovfr.). Den store kirkegård hegnes af kløvstensdiger fra o. 1886⁸, der i vest og syd er opsat i cement; på de jorddækkede indersider vokser hække eller træer. I vest er der køreport og fodgængerlåge, i hjørnerne (med undtagelse af det nordøstre) er der fodgængerlåger, alle med jerngitterfløje (fra 1870 og 1874⁹) mellem granitstolper med jernkors. — »Dødeporten« blev forbedret 1713 og nordporten ombygget 1719⁹. Et overslag over en nødvendig reparation af kirken 1776¹⁰ nævner, at »der suder Kirchen Stege« (indgang) er så brøstfældig, at begge »tårne« må nedtages og muren udbedres med mursten og tagsten; også »die Tode und Stege« (dødeporten?) i vest og »der Stege« i nord måtte repareres med mursten.

Tre *†kirkeriste* blev forbedret 1645¹¹.

Kirken består af romansk kor og skib, ungotisk vestforlængelse, gotisk tårn i vest med yngre trappetus i nord samt, foran skibets gamle syddør, et våbenhus, der antagelig også stammer fra middelalderen. Orienteringen har en ubetydelig afvigelse til nord.

Den ret store, meget regelmæssige *teglstens*bygning med de fine detaljer skiller sig ud fra amtets andre teglstenskirker, heriblandt den nærliggende, ensartede gruppe i Slogs hrd.; den synes ej heller at have nogen direkte forudsæt-

Fig. 3. Nørre-Løgum. Ydre, set fra nordøst.

N. E. 1955

ning i Løgum klosterkirke. På grundlag af buefrisen med de glaserede søjlestave (sml. ndf.) er kirken blevet henført til den tidlige gruppe af sjællandske teglstenskirker¹², dvs. til tiden henimod eller o. 1200, men en datering til o. 1230—40 er også foreslået¹³. Uden et større detailkendskab til mure (fuld mur eller kassemur), materiale (riffelhugne sten?), forbandtets regelmæssighed m.m. end den, vi i øjeblikket har¹⁴, må en mere rummelig datering af det isolerede bygværk fastholdes. Man tør nemlig næppe af bisp Omers ovennævnte brev drage slutninger vedrørende den nuværende kirkebygningens opførelse før eller efter 1202—04, da bispen blot i almindelighed taler om de tiender, der anvendes til bygning og inventar.

Skibets nordmur hviler på en velbevaret, profileret teglstens-sokkel med rundstav over hulkant (p. 1132, fig. 48). Under sydsiden spores en lignende sokkel, hvorimod korets kun har rektantede led, en form, der dog kan stamme fra reparation. Bag våbenhuset, det eneste sted, hvor murværket kan ses, er der anvendt en ret lille munkesten (25—26 × 11—12 × 7,5—8 cm; 10 skifter = 103 cm) i regelmæssigt munkeskifte; de glaserede søjlestave tyder på, at murværket har stået ubehandlet. Murtykkelsen er 80—90 cm, skibets murhøjde over sokkel 520 cm. Koret har endelisener, skibet hjørnelisener i øst, ligesom formentlig også i vest, hvor lisenerne blev ødelagt ved udvidelsen; kun den allerøverste del af den nordre er bevaret. Lisenerne, der udgår fra fundamen-

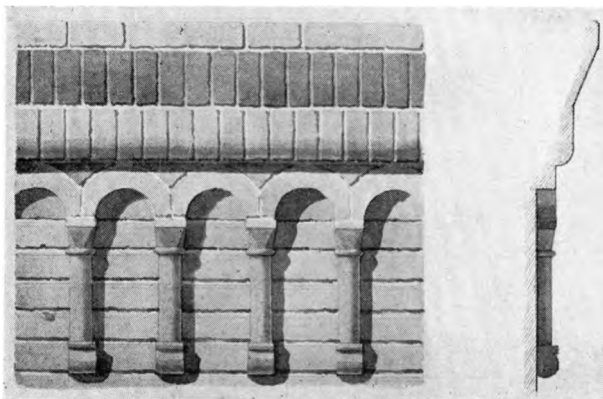

Fig. 4. Nørre-Løgum. Gesims med arkadefrise. Laveret tegning 1858 af Heinrich Hansen (p. 1526).

tet, har et fremspring på ca. 12 cm, hvilket er noget mere end soklen, som løber af mod såvel ende- som dørlisener. Med en hul- eller skråkant springer lisenerne lidt tilbage foroven, således at de bliver bindige med gesimsfrisen. Denne dannes af en række rundbuer, der hviler på brun- og sortglaserede (nu overhvidtede) dværgsøjler; de halvrunde søjlestave, der står på en konsol (trekvartrundstav mellem to platter), har halsring og trapezkapitæler. Efter Heinrich Hansens tegning (fig. 4) at dømme synes hver bue at bestå af een formsten. Over buefrisen er der to udkragede skifter (kvartrundstav og bred skråkant). Den smukke frise er velbevaret i nord; på sydsiden har nyere vinduer forårsaget brud, og de to øverste skifter på koret er fornyet (i træ?). Dørlisenerne bryder selve buefrisen og er ved to hulkantede led aftrappet op mod gesimsens to øverste skifter (sml. fig. 2 a); under den øvre hulkant er der et 12 cm højt skifte med små, halvrunde søjlestave svarende til de under Bylderup (p. 1608) og Højst (p. 1569) omtalte skifter. Den rundbuede norddør, der efter 1910 er ødelagt af et vindue, var allerede forinden noget omdannet ved anbringelse af en fladbuget dør til Fårgårds stol (p. 1536 f). Syddøren er tilmuret i indre murflugt, men fra våbenhuset ses de ydre karme (fig. 5), hvis rige leddeling (fig. 2 b) er ført rundt i stikket; de to inderste rundstave har i vederlagshøjde småkapitæler af ubestemmelig form. Korets øst- og nordvindue står som indvendige blændinger, skibets tre nordvinduer (alle øst for dørlisenen) er tilmurede og de tre sydvinduer næsten ødelagt.

Indre. Den store, runde triumfbues stik er bevaret, men vangerne er stærkt beskadigede ved hårdhændede udvidelser. I nord har buen kragbånd med samme profil som konsollerne under gesimsens dværgsøjler. Kor og skib har stået med bræddeloft, korets vistnok under bjælkerne, skibets antagelig over, thi på vestsiden af triumfmuren er der en rille, som må være beregnet til at stikke brædderne ind i.

Tilføjelser og ændringer. Den unngotiske *vestforlængelse* er ligeledes af munkesten (27 — 29 × 13 — 14 × 8—10 cm, 10 skifter = 107 cm) i munkeskifte og med glat, i oversiden svagt indtrykket fuge.

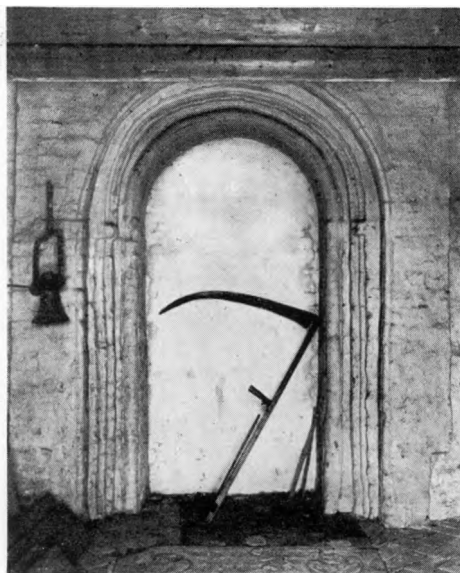
Der er endelisener i vest, og nordmuren har en gesims (retkant under kvartrundt led), som er anbragt i højde med de to øverste gesimsskifter på det ældre skib; sydsiden har nu kun retkantede led. I nord er der et oprindeligt, højt, spidsbuet vindue med smige inderkarme og øst herfor en måske ligeledes oprindelig, men ødelagt dør. Også forlængelsen har stået med bræddeloft.

Den kronologiske rækkefølge af de resterende arbejder ved kirken, *hvælvinger*, *tårn*, *trappehus* og *våbenhus*, er ikke sikker. De er formentlig alle fra middelalderen, og mens korets hvælv kan være fra slutningen af 1300'erne, må resten henføres til tiden efter 1400. Materialet er munkesten.

Korets krydshvælv har profilerede ribber (skarprygget? rundstav) og rund slutsten, det forlængede *skibs* tre otte-delte *hvælvinger* har retkantede kvartstens ribber; helstens overribber med trinkamme.

Det kraftige *tårns* underetage var muligvis fra første færd indrettet som våbenhus (sml. Højst p. 1571) med indgang fra syd gennem en spidsbuet (?) dør, der sidder under et lille, fladbuet vindue; begge tilmurede. Formentlig 1881 (jernankre på vestmuren) blev rummet påny indrettet til våbenhus og forsynet med en spidsbuet dør i vest. En stor, rundbuet arkade fører til skibet, og i de tre andre mure er der spidsbuede spareblændinger (ødelagt i vest); den samtidige hvælvning har kvartstens ribber. Før trappehusets opførelse må adgangen til mellemstokværket have været fra skibets loft¹⁵ gennem en fladbuet åbning, der er brudt gennem gavlen. Det høje stokværk har spidsbuede spareblændinger, men ingen oprindelige lysåbninger. Klokkestokværket har eet fladbuet glamhul i øst-vest og to i syd-nord; åbningerne i vest og syd er fornyet sammen med murene, der i vid udstrækning er omsatte og sidst (1851 eller 1881)¹⁶ skalmuret udvendig med sort-gule klinker. Tårnet er afsluttet med et firsidet pyramidespir. — Nederst i tårnets sydmur er der en kalksten med en kvadratisk fordybning (27 × 27 × 1,5 cm), der ikke som tidligere antaget (Trap) kan være en helgengrav.

Trappehuset på tårnets nordside har fladbuet underdør i øst, rund spindel

S. Claudi-Hansen 1910

Fig. 5. Nørre-Løgum. Syddør (p. 1526).

Fig. 6. Nørre-Løgum. Indre, set mod øst.

N. E. 1955

og pudset, tøndehvælvet loft; overdøren er brudt gennem tårnmuren. Det nuværende pulntag har afløst et stejlt saddeltag.

Våbenhuset (nu brændsels- og fyrrum) har sekundær, fladrundbuet dør (sml. dørføj). Murene og gavltrekanten med den tvedelte blænding over savskifte har været genstand for omfattende reparationer i nyere tid. Rummet, som har en lille, blændet lysglug i øst, har bjælkeloft med brædder på oversiden.

Tagværkerne er alle af eg. Korets er samtidigt med hvælvingen, de øvrige er jævngamle med de respektive mure. Over det gamle skib er spærfagene af type som Arrild (p. 1267), og de hviler på godt 40 cm brede murremme med kraftig kam; ændret ved hvælvslægningen ligesom vestforlængelsens, der fra første færd synes at have haft een lang, skrå stiver til hvert spær (omtrent svarende til det inderste skråstiverpar over det gamle skib). Pyramidespiret har ottekantet konge, der hviler på den midterste af tre nord-sydgående ankerbjælker, samt to stjerner.

Kirken står hvidkalket og med tjæret sokkel undtagen tårnets syd- og vestmur, der står ubehandlet. Våbenhuset har cementtagsten, resten bly med mange blystøbermærker fra dette og forrige århundrede. De fladrundbuede vinduer med trækarme er i hovedsagen fra 1800'rne. Det indre er hvidtet, også østvæggen, hvorpå der muligvis maledes et tæppe 1859¹⁷. Gulvet inden for korsranken er af firkantede, sorte og ottekantede, gule fliser, i midtgang-

Fig. 7. Nørre-Løgum. Indre, set mod vest.

N. E. 1955

gen og tårnrummet af firkantede, gule, mens der under stolestaderne er røde mursten fra 1931.

Lille, rundt *solur* af sten, med årstallet 1857 og initialerne ICI og PMI. På våbenhusets gavl.

Vindfløj med årstallet 1851 og F.VII. R[ex]. På spiret.

INVENTAR

Alterbord, muret af munkesten, pudset og hvidtet, ca. 65 cm fra korets øst-væg; 177 × 93 cm, ca. 90 cm over nuværende gulv. Oversiden dækkes af en gammel egeplade.

*Alterbordsforside*¹⁸ af eg, med rester af oprindeligt, sengotisk maleri, fra o. 1475. Forsiden har een stor fylding med hul- og rundstavprofil samt skrå sålbænk, der nu er dækket af gulvet; træet synes mørkt bejdset, og på den glatte rammeliste ses enkelte spor af rød farve. Det sørgeligt medtagne maleri, der rimeligvis er fra samme værksted som Arrild sidealtertavle og alter-

Flensborg bymuseum fot.

Fig. 8—9. Nørre-Løgum. Maria med barnet. Ung- og sengotisk *figur (p. 1532). I Flensborg bymuseum.

bordsforside (p. 1269 ff.), har motiv som sidstnævnte, Kristus som verdensdommer. Bevaret er dele af Kristus siddende på regnbuen, med sværdet pegende mod hans forsvundne hoved. Af billedets nordre halvdel er der levnet lidt rød farve og rester af et par glories, og under Kristusfiguren skimtes dele af to små skikkelser med glories, Johannes og Maria som menneskenes forbedere; på søndre halvdel er der en basunblæsende engel øverst og herunder syv knælende skikkelser, hvoraf de seks sikkert er apostle, den syvende måske en kvinde. Fra basunen udgår et skriftbånd med minuskler af sen form: »[venite] ad iudicium« (»kom til dommen«). De ret grumsede farver er antagelig fra en 1700tals restaurering; Kristi kjortel er dybrød, apostlenes dragter vis-

Flensborg bymuseum fot.

Fig. 10—13. Nørre-Løgum. *Laurentius(?), ubestemmelig *helgen (p. 1532) og *sidefigurer til *kor-buekrucifiks (p. 1535). I Flensborg bymuseum.

sengrønne, purpuragtige samt rust- og dybtrøde. I den bue, skriftbåndet danner, er med senere, hvid skriveskrift malet A N.

Alterklæde, vistnok fra 1888, købt hos Th. Koppen, Berlin⁹, af rødt fløj med guld Kors, -palmegrene og -frynser. Et *†klæde*, nævnt i inventariet 1764, var skænket af birkefoged Chr. Hansen [d. 1753J og hustru, Fårgård¹⁹.

Altertavlen er en sengotisk skabstavle, der sikkert er samtidig med alterbordsforsiden, men fragmentarisk og stærkt ændret o. 1700. Af den gotiske tavle er bevaret midtskabet, 145 × 145 cm, med en figurgruppe på hver side af den korsfæstede, predellaen samt de 12 apostelfigurer fra de forsvundne fløje²⁰, nu anbragt foran orgelpulpituret. Opbygningen har antagelig svaret til Ham-

melev (Haderslev amt p. 618), med hvilken tavlen har værkstedsfællesskab og fælles forlæg, hvad angår de to figurgrupper, den »gode« og den »onde« side (fig. 18) samt Kristusfiguren. Som denne tavle har den tillige de tre flade kølbue-baldakiner foran lavt stavværk og de renæssanceprægede, fligede akantusblade i kølbuetrekanten²¹. De 40—41 cm høje apostelfigurer, der næppe er udført af samme billedskærer som midtskabets figurer, har dragter, der falder i ret ensartede, rolige folder, skåret i brede snit. Oprindelige attributter findes kun hos Johannes, Matthæus (bog og bogpose) og Jakob minor. Alle apostle, undtagen Johannes, Jakob minor og Judas bærer bog eller bogpose. Apostlen med underskriften St. Paulus er Matthias (med oprindelig økse) og den med Thomas betegnede figur er snarest Peder.

O. 1700 omdannedes tavlen fuldstændigt, fløjddørene kasseredes, midtskabet fik udsavede, fligede vinger og topstykke af fyr, mens predellaforsiden blev savet til med udsvejfede kanter. Antagelig samtidig tilsømmedes predellaskabets to sidedøre, og der lavedes en lem i dets bagvæg; brædtet blev herved vendt på hovedet, hvilket fremgår af, at alle de før 1700 indskårne navne og årstal (det yngste 1693) nu står på hovedet. Tavlens nye dele stafferedes med brun-grå-hvid storakantus, topstykket fik et malet felt, opstandelsen, med perspektivramme, og predellaen et maleri af nadveren (fjernt efter Rubens) flankeret af Moses og Aron. Det sortmalede brædt herover, med antikva: »Kommer! thi alle Ting ere beredede« stammer rimeligvis fra 1855¹⁷, da altertavlen opmaledes, og alle figurene, både midtskabets og apostlene, blev dækket af en alabastagtig overmaling med hvid-rød oliefarve. Tavlen står nu foran en hovedrestauration.

**Figurer fra fsidealtre*, alle siden 1901 i Flensborg bymuseum. 1) O. 1250. *S. Laurentius*²² (?) (fig. 10), 158,5 cm høj; ryggen hul. Kun få, muligvis oprindelige farvespor, forgyldt hår, rødt på albaen og blå på dalmatica-ærmet. Mus. nr. 4044.

2) O. 1250—75. *Siddende Maria med barnet*²³ (fig. 8), der holder en fugl i venstre hånd; 94 cm høj. Enkelte spor af kridtgrund. Mus. nr. 4043.

3) O. 1250—75. Ubestemmelig *helgen* (fig. 11), 66 cm høj; flad ryg. Rester af kridtgrund; den nuværende staffering grå, hvorunder skimtes rødt på kappen og muligvis blå foer. Mus. nr. 4045.

4) O. 1475. *Maria med barnet* (fig. 9), stående på måneseglen, efter samme, men spejlvendte forlæg som Madonna i Tjæreborg (Ribe amt) og især Toftlund (Haderslev amt p. 835), hvis foldekast er næsten identiske; 154,5 cm høj. Ifølge museumsprotokollen er spiderne af håret og enkelte hjørner af dragtfolderne suppleret. Rester af kridtgrund. Mus. nr. 4042.

5) O. 1500. Brudstykke af *bebudelsen* (fig. 17), Maria knælende halvt bortvendt fra bedepulten; 57,5 cm høj. Draperibagklædningen, en del af Marias

folderige dragt, hendes højre hånd samt den ene side af pulten fornyet i moderne tid. Afrenset. Mus. nr. 4041. Til samme tavle²⁴ har antagelig hørt de af Haupt (p. 598) omtalte \dagger grupper, kongernes tilbedelse, fremstillingen i templet og Si-meon samt andet, der solgtes 1880.

Altersølv. Kalk (fig. 14), sengotisk, o. 1500, »forbedret« 1688¹¹, forgyldt, med sekssidet fod, hvis fodplade har karnisagtig profil og standkanten to hullet over fladt rundled med trambulerstik; langs kanten løber en graveret indskrift med smukke, gotiske majuskler:

»Petrus Burg hu(n)c calicem co(n)tulit loci Dei monasterio(!) pro cui(us) pietatis opere a(n)i(m)a ei(us) eruetur eterno honore« (»Peder Borg skænkede denne kalk til Guds steds kloster (dvs. Løgumkloster); for denne fromheds gerning skal hans sjæl [fej] for navn?] udgraves med evig hæder«).

Over indskriftens begyndelse graveret et latinsk konturkors med skriftbånd øverst, hvori: »INS«. Knoppens spidse tunger er glatte på undersiden, midtrillede, med trambulerstik på oversiden; de glatte skaftled senere. Højde 18 cm. Sikkert samtidig *disk*, 15 cm i tvm., med graveret cirkelkors, der har trepas i og mellem korsarmene. *Ske* 1931. *Oblatæske* 1649, 4 cm høj og 7,5 cm i tvm., glat, med graveret cirkelkors på låget og under bunden indprikket skriveskrift: »N. F. R. F. haben dieses der kircken Nordt Lügum gegeben 1649« (jfr. \dagger vinflaske). *Vinkander* af plet. 1) 1877⁹, fabriksvare. 2) Chokoladekandetype, deponeret af Brede kirke. På en stor \dagger vinflaske af sølv, til kommunionen, stod: »Nicolaus Fabricius. Rebecca Fabricia haben dieses zur Ehren Gottes gegeben, der Kirchen Nord Lygum im Amte Lygum-Closter zugehörig anno 1649; repariert anno 1721«¹⁹; solgt 1800²⁵.

Sygekalk, 1600'rne; den sekstungede fod har profileret standkant og øverst på en af foddungerne et pånitted, støbt krucifiks; forneden smst. graverede versaler: »Lavers Iepsen, Ane Lavers kvn, giwer den kelck, til kiercken, svgt folck, til ewig tie«. Sekskantet skaft og tilsvarende, skarpkantet knop samt bærer med let udadsvajede sider. 13,2 cm høj. Antagelig samtidig, glat *disk*,

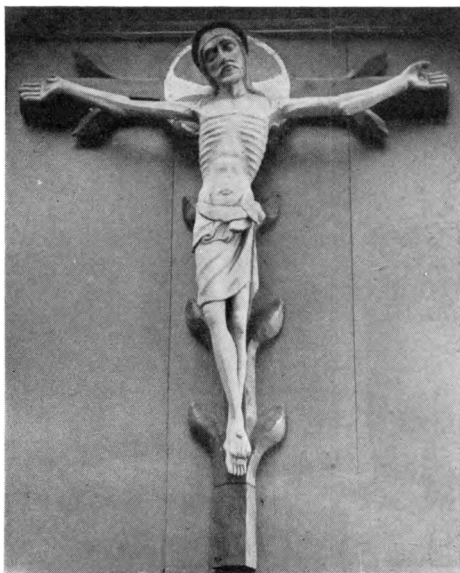
9,7 cm i tvm. *Oblatæske*, nyere, 4,8 cm i tvm., med dobbelt, sekstunget konturlinie graveret langs lågets kant. *Vinflaske* af glas, nyere, 15 cm høj. Hele

N. E. 1955

Fig. 14. Nørre-Løgum.

Alterkalk (p. 1533).

N. E. 1955

Fig. 15. Nørre-Løgum.

Processionskrucifiks (p. 1534).

skaffet under den brede, flade skål består af et fladt hulet led over omvendt balusterled. Over skålen bærer en slank baluster den høje, svagt koniske lyseholder. Ca. 25 cm høje. I orgelskabet. Et par af de ovennævnte stager må være identiske med dem, der i inventariet 1764 omtales som skænket af Peter Widstedts arvinger til Løgumgård¹⁹. 5) 1800'rne, af messingblik, med ottekantet, profileret fod og skaft af midtdelt baluster over hulstave. Ca. 21 cm høje. I orgelskabet. — 1733 anskaffedes to \dagger træløsestager⁹, og 1764 omtales fire træstager til brug ved lig; samme år nævnes to ubrugbare \dagger tinlysestager¹⁹.

*Processionskrucifiks*²⁷ (fig. 15) fra første fjerdedel af 1300'rne, figuren 69 cm høj. I hovedet findes tre borehuller; sekundær, snoet tornekroner af hamp. Det samtidige korstræ, der mangler øvre korsarm samt alle korsarmsender, har stor glorieskive og skarprykkede blade svarende til Randerup (p. 1466). Figuren er hvidmalet med rødskygning, hvorunder ligger farver svarende til altertavlens apostelfigurer; korstræet er egetræsmalet. På vestpulpituret.

\dagger Messeklokke, sengotisk, med profilering; var 1764 ude af brug¹⁹, men hang endnu 1910 (fig. 5) i våbenhuset. Senere anvendt som skoleklokke for Løgumgård efterskole i tyverne, hvor den gik itu²⁶.

Alterskranke 1855²⁸, af landsdelens vanlige type med akantusbalustre udført i støbejern.

Døbefont, romansk, af granit, med næsten cylinderformet, billedsmykket kumme, godt 75 cm i tv. Dens lave relief forestiller den kronede Kristus på sin tronstol med livets bog og korsstav, flankeret af to personer i fodsider kjortler, den ene med en skålagtig genstand i hånden, ved den andens hoved en fugl;

sygesættet, i sort, træeske foret med blå fløj, omtalt i inventariet 1863²⁶.

Alterstager. 1) Unggotiske, endnu ganske romanske i formen, med cylinder skaft, der har knop af spidsovalt tvær-snit, og næsten ens, fladt hvælvede fod- og lyse-skåle; de tre fødder er formet som siddende løver. 27,5—28 cm høje.

2) Af sengotisk form, svarende til Visby (p. 1359) og som disse snarest af messing; de næsten ens fod- og lyse-skåle har her mere skarpkantede, af-trappede profiler. Ca. 45 cm høje. 3) O. 1600, med skaft bestående af cylinder- under balusterled og hulstav; ca. 21 cm høje. Opbevares i orgelskabet. 4)

1600'rne, bordstager med profileret fod,

til heraldisk højre for den førstnævnte en kortkjortlet skikkelse med et (drikke)-horn i højre hånd (fig. 19). På den modstående side adskiller en bølgeranke to scener, med henholdsvis to spankulerende løver, den ene med bagudvendt hoved, samt en vinget drage med nakketop og lang tunge, i færd med at angribe en mand, der drager sit sværd.

Det ret høje, nærmest cylinderformede skaft, med midtring, er hugget i eet med kummen; den firkantede fod har øverst en kraftig rundstav, på hjørnerne menneskehoveder og på de to sider ranke- eller bladværk. På kummens relieffer ses rester af en lys, vissengrøn maling, på skaftet rød; intet oprindeligt.

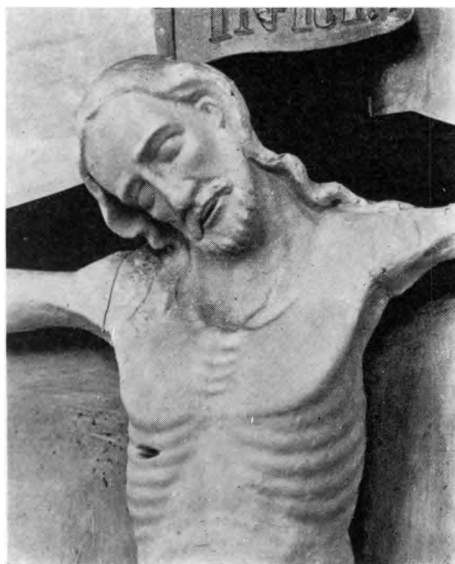
Ved nordre korbuevange. (Mackeprang: Døbefonte p. 348 f., hvor også fontens anden side er afbildet).

Dåbsfad o. 1700, glat, af messing, 44 cm i tv., men forøget med en 25 cm bred, nyere rand. Rimeligvis det der ifølge inventariet 1764¹⁹ skænkedes kirken af pastor J. Krag (sognepræst fra 1739). Som *dåbskande* benyttes vinkande nr. 1.

Korbuekrucifiks (fig. 16), ungotisk, fra første fjerdedel af 1300'rne. Den 160 cm høje figur har meget lange, spinkle arme, mager overkrop og halvlængt lændeklæde med sidesnipper og poseagtigt fremfald. Sekundær tornekrone af tovværk med torne af træ. Figuren, der er hvidkalket oven på et lag hvid oliemaling (tornekronen kun hvidkalket), hænger på et nyere, egetræsmalet kors på skibets nordvæg.

**Sidefigurer* til †korbuekrucifiks (fig. 12—13), fra o. 1250²⁹. Af de slanke, ca. 145 cm høje figurer har Maria bevaret tappen til fastgørelse i korbuebjælken; hendes delvis forsvundne hænder har måske som Jegerup-Mariafiguren (Haderslev amt p. 607) fattet om en rund genstand. Johannesfigurens forsvundne højre hånd har i overensstemmelse med typens vanlige fremstilling hvilet under kinden, mens venstre hånd her støtter højre arm. Rester af kridtgrund og på begges kapper spor af rødt. Siden 1901 i Flensborg bymuseum (mus. nr. 4046 og 4047).

Prædikestol og himmel, med reliefskåret årstal 1648 og antagelig snedkersignaturen HS, hører til den gruppe, bestående af Toftlund (Haderslev amt p. 838), Hellevad og Bedsted (Åbenrå amt), der repræsenterer den sene, land-

N.E. 1955

Fig. 16. Nørre-Løgum.

Korbuekrucifiks, detalje (p. 1535).

lige og meget trofaste efterligning af Tøndertypen. Stolen minder mest om Toftlund, men det naive billedskærerarbejde er af en anden hånd. Fra Tøndertypen adskiller den sig kun ved malede indskrifter i stedet for relief-skårne i frise- og postamentfelter og ved de gennembrudte cirkelhuller på himlens buenedhæng (mod de her vanlige »perspektivøjne«), og profilerne på himlens kvadrerede loft røber den sene tid. Reliefferne er de vanlige, bebudelsen, fødselen, dåben, Kristus på korset mellem Maria og Johannes, opstandelsen og himmelfarten. Svajet underbaldakin endende i drejet knop. Yngre trappepanel, formodentlig fra o. 1700, med glatte felter og ryggede lister mellem de lodrette rammestykker. Trappen er forneden lukket med panelværk fra en tidligere »lukket stol«, hvori der har været kvadratisk tremmeværk, der nu sidder dels i nordpanelet, dels i øvre dørfylding (sml. fig. 7). Den rektangulære himmel har originalens gennembrudte, dog noget forenkede topstykker med dyderelieffer. Stafferingen er fra 1856 f.¹⁷, egetræsmaling med hvide storfelter og gyldne indskrifter på sort bund, i frisefelterne: »Hvo som er af Gud, hører hans Ord« og i postamentfelterne: »Mine Ord skulle ingenlunde forgaæ«. Stolen havde oprindeligt plads i skibets nordøsthjørne (jfr. rgsk. 1650¹¹), men er sikkert o. 1700 (jfr. trappepanel) flyttet til sit nuværende sted i skibets sydøsthjørne.

Stoleværk, ifølge regnskaberne¹⁷ fra årene efter 1856, med påsatte, drejede rosetter på de svajede gavle; samme år flyttedes gangen til midt i skibet. Gavle og rygplanker er røde, sæder og fodbrædder grå.

Degnestol i korets nordvesthjørne, af glat, vistnok ældre fyrrepanel; rødmalet, indvendig grågrøn. 1855 foresloges¹⁷, at præstens og degnens stole, »der nu står på hver sin side af alteret og vanzirer dette«, anbringes på hver side af indgangen til koret, hvilket skete³⁰. Som *præstestol* fungerer et lukke i forbindelse med prædikestolsopgangen.

Dørfløj til våbenhuset, middelalderlig, bestående af tre og en halv svære egeplanker samt en vandret (senere tilsat) planke foroven, sammenholdt af jernbånd på forsiden og Z-lagte revler på bagsiden. Nyere dørning, intet oprindeligt låsetøj.

†*Nøgle* med årstallet 1547 omtales i Danske Atlas (VII, 227).

Pulpitur 1707⁹, i vest, oprindeligt med 14 ret smalle fag adskilt af rammeværk med smalfyldinger hvori spinkel rundstav, og gennemløbende, smalt frise- og postamentfelt, det første med buetungefyldinger. Ved kirkens almindelige istandsættelse 1856¹⁷ tilsattes rimeligvis en fylding for hver ende, og midtfyldingen blev gjort dobbelt bred for at gøre plads til processionskrucifikset. Foran fyldingerne står de 12 apostelfigurer fra den gotiske altertavle på nyskårne konsoller med deres forgyldte navne. Opgangen er ad en trappe inden for vestdøren; et par oprindeligt balustersøjler bevaret øverst. Lukket †*stol* på

E. M. 1953

N. E. 1955

Fig. 17—18. Nørre-Løgum. 17. *»Bebudelsen«, detalje fra sengotisk \ddot{r} sidealtertavle, i Flensborg bymuseum (p. 1532). 18. Gruppe fra hovedaltertavle (p. 1531).

pulpituret i nord, »Faargaards stol«, bygget af birkefoged Detlef Outsens, til Fårgård (d. 1785). Den omtales tidligst 1760³¹, og det vides, at den var forsynet med et lavt gitter, som ikke betog nogen udsigten, og skydevinduer. Stolen var tilgængelig gennem skibets gamle norddør (sml. p. 1526). 1856 ønskedes den grønmalede stol fjernet imod ejerens ønske¹⁷; den nedtoges dog først efter genforeningen³².

*Orgel*³³ med 10 stemmer, manual og pedal, leveret af Marcussen, Åbenrå, og med façade i renæssancestil udført 1930 af Erik Petersen.

Klingpung med skaft vistnok fra 1700'erne (snoet håndtag), nyere klokke på ældre skaftholder og nyere, rød fløjlspose med guldgaloner. I brug.

Salmenummertavler. Fire rektangulære, sortmalede til at skrive på med kridt og fire rødmalede til skydenumre.

Lysekrone skænket af »I. Jacobsen, Løytwedt 1749«; indskriften med reliefversaler. Den lille krone har stor hængekugle med profilknop, flerleddet skaft med oval-, kugle- og balusterled adskilt af skiver, kronet af flakt ørn. Oprindeligt har der været 2 × 6 lysearme samt seks prydbøjler, der nu alle mangler ligesom tre af de øvre arme. I koret, oprindeligt »midt i kirken«¹⁹. De to kroner i skibet er fabriklavede.

Klokke, gotisk, fra 1300'ernes anden halvdel, med reliefminuskler: »abbas thomas me fieri fecit« (»abbed Thomas lod mig gøre«). En Thomas var abbed i Løgum kloster 1340—49, en anden 1376—89; det er snarest den sidste, der kan være tale om. Indskriften, der står mellem dobbelte, spinkle tovtave, er ret primitiv; i »abbas« er bogstaverne spejlvendte, og i »hom« i »thomas« hæl-der de til alle sider. Ordene adskilles af seksoddede karvesnitrosetter. 88 cm i tv. Nyophængning ved Aug. Nielsen, Roslev 1936. (Uldall p. 74 f.). *Messeklokke*, se p. 1534.

†*Kirkeur*, omtalt 1790¹¹.

GRAVMINDER

To *mindetavler* over sognets faldne fra første verdenskrig. På skibets nordvæg.

Gravsten. 1) Første halvdel af 1700'erne, med sekundær indskrift over [Birkefoged Detlef Ou]tsen, [d. 1785] (sml. lukket *†stol* og *†begravelse*). Hvidgrå kalksten, 186 × 107 cm, med udslidte reliefversaler i forsænkede bånd inden for stort, ovalt skriffelt; i hjørnerne siddende, skrivende evangelister, mellem de øvre englehoved, mellem de nedre fladovalt skriffelt. Foran våbenhusdøren.

2) Første halvdel af 1700'erne, med sekundær indskrift over Maria Margaretha Petersen, f. Martini, f. 30. nov. 1750, d. 3. sept. 1805, og Maria Hedeveg Petersen, f. Martini, f. 16. marts 1735, d. 13. juni 1812, samt begges mand Asmus Petersen, sognepræst til [Aven]tofft og Nørrelügum, f. 28. okt. 1742, d. 29. april 1826. Skriftsted. Hvidgrå kalksten, 193 × 154 cm, med ramme af store, svungne blade; i hjørnerne cirkler med englehoveder. På kirkegårdens nordøsthjørne, omgivet af små, firkantede granitpæle, jernkæderne forsvundne.

3) Fra slutningen af 1700'erne. Hvidgrå kalksten, 181 × 122 cm, med reliefkursiv i rokokkoramme; i hjørnerne rocailler, mellem de øvre muslingeskal, mellem de nedre oval, med den opstandne frelser, holdt af to svævende engle. Bredt tværriflet ramme. Sekundær, fordybet skriveskrift over Catharina, f. Peders i Ouell(?) 22. nov. 1756, d. i Ulstrup 22. maj 1834, 77 år. Syd for våbenhuset.

4) O. 1832. Kancelliråd Peder Iversen, kg. fuldmægtig i Hof og Stadsretten i København, f. i Bierndrup 17. aug. 1760, d. i Visbjerg 2? juli 1832. Rødlig kalksten, 180 × 108 cm, med flad ramme. På kirkegårdens sydøsthjørne, omgivet af lire granitpæle, jernkæderne forsvundne.

Støbejernskors. O. 1845. Johann Christian Lauterup, præst i Brede, f. 20. jan. 1763, d. 4. juli 1845, i sit 82 ½ og sit embedes 56. år. Kors på høj sokkel. På kirkegården, hvor der (i nordøsthjørnet, som var forbeholdt præsterne) står flere støbejernskors over senere præster.

Fig. 19. Nørre-Løgum. Fontekumme (p. 1534 f.).

N. E. 1955

†*Begravelse*. I inventariet 1764¹⁹ siges, at der i kirken foruden den frie præstebegravelse, ikke er andre end den, der tilhører birkefoged Outsens til »Fahrgaard« (sml. gravsten nr. 1).

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Åbenrå. Nørre-Løgum præstearkiv: Bd 1. 1750—1881. Indkomne skrivelser, koncepter og afskrifter. — Ca 1. 1704—1899. Kirkeregnskabsbog. — Ca 2. Før 1673 til efter 1767. Kirkeregnskaber m. bilag og registre over kopenge m.m. — *Tønder provstearkiv*: sager vedr. Nr.-Løgum sogn II, lægget byggesager. — Sager vedr. Nr.-Løgum sogn II, lægget 1780—1861. Bausachen, Kirchhof. — *Løgumkloster visitorialsager*: aflev. fra Kiel: CV 2, nr. 181. 1633—64. Nr.-Løgum kirkeregnskaber. — C V 2, nr. 182. 1636—1848. Nr.-Løgum kirkeregnskabsprotokol. — CV 2, nr. 183. 1769—1844. Betr. Nr.-Løgum Kirchenrechnung. — CV 2, nr. 184. 1722—1828. Nordløgum Kirchen- und Pastoratsgebäude, Kirchenbrücke. — CV 2, nr. 187. 1764. Kircheninventarium. — Se i øvrigt arkivalier for Tønder provsti i almindelighed p. 932. — Kirkeinventarium 1863 (ved embedet). — Gemeinde Chronik 1899(?) ff. (ved embedet). — Kirkeklokkecirkulære af 1918 (NM). — Museumsindberetninger af S. A. Claudi-Hansen 1910, Niels Termansen april, juni og juli 1929 (forundersøgelse af inventar) og P. Kr. Andersen 1947 og 1954 (forundersøgelse af inventar). — Undersøgelse og beskrivelse ved Elna Møller, Erik Moltke og Marie-Louise Jørgensen 1955.

Heinrich Hansen 1858: laveret opmåling af gesims og søndre portal samt tegning af døbefont (NM). — V. Ahlmann: tegning af døbefont (Kunstakademiets samling af arkitekturtegninger m.m.). — Rolf Graae juli 1957 (beskrivelse og »restaureringsprogram«).

Haupt II, 597 f. — C. H. Friis: Fra Løgum Birk, Toftlund 1943, p. 37—60. — E. E. Ernstsens, i Den nordslesvigske Kirke (red. H. Hejselbjerg Paulsen) II, 1948, p. 129 ff.

¹ Diplomatarium Danicum 1. rk. IV, nr. 46; jfr. 1. rk. V, nr. 49. — Kirkens tilknytningsforhold til Benediktinerklostret i Seem, der omdannedes til Cistercienserkloster, og hvis gods overdroges Løgumkloster (sml. p. 127 f.), er trods omtalen i pavebrevet 21. jan. 1206 i høj grad diskutabelt (se Dipl. Dan. 1. rk. IV, nr. 114 og note 2; jfr. Bullarium Danicum nr. 55). — 1299 ses klosteret at have ladet gudstjenesten varetage af en vikar (Dipl. Dan. 2. rk. V, nr. 10). ² Dipl. Dan. 1. rk. IV, nr. 47, »*eas partes decimarum, que ad fabricam ecclesie de lignis siue lateribus iuxta uires suas construendam ... pertinent*«. Den i teksten givne oversættelse er taget fra diplomatiets danske udgave, Danmarks Riges Breve, der — med fuld støtte i kilderne — hævder, at *fabrica* ifølge sammenhængen ikke kan have den mere abstrakte betydning af bygningsfond, men rent konkret må betyde kirkebygning. — Om dette brev se under Løgum klosterkirke p. 1128 note 6 (indledning). ³ SJyAarb. 1941, p. 54. ⁴ M. Mackeprang, i SJyAarb. 1945, p. 83 f. ⁵ 17. maj 1777 meddelte tyske kancelli, at kongen nu og i fremtiden vilde besætte kaldet umiddelbart, ligesom det var sket 1739 (LA. Åbenrå. Nr.-Løgum præstearkiv: 1750—1881. Indkomne skrivelser etc.). Det er følgende urigtigt, når sognet 1786 henregnes blandt valgkaldene. ⁶ Haupt p. 597; jfr. C. H. Friis: Fra Løgum Birk, p. 40 ff. og i »Hejmdal« 16. og 18. febr. 1953. ⁷ Danske Sagn. Ny rk. II, 235, nr. 261 og II, 283, nr. 280. ⁸ Dette år vedtog man at nedtage »der Kirchhofswoll« og sælge stenene (Tønder provstearkiv: sager vedrørende Nr.-Løgum sogn II etc.). ⁹ Nr.-Løgum præstearkiv: Ca 1. 1704—1899. Kirkeregnskabsbog. ¹⁰ Løgumkloster visitatorialsager: 1722—1828. Nordløgum Kirchen- und Pastoratsgebäude, Kirchenbrücke. ¹¹ Løgumkloster visitatorialsager: 1636—1848. Nr.-Løgum kirkeregnskabsprotokol. ¹² Fr. Beckett: Danmarks Kunst, I, 1924, p. 123 ff. ¹³ Jan Steenberg: Studier i dansk og nordtysk Teglstensarkitektur i 13. Aarhundrede, 1935, p. 153 ff. ¹⁴ En planlagt restaurering vil måske åbne mulighed for en undersøgelse. ¹⁵ Muligvis er tårnet ældre end skibets hvælv, således at trappehusets opførelse kan være en følge af hvælvslagningen. ¹⁶ Begge år var der store udgifter til istandsættelse på mur og tag (note 9). ¹⁷ Nr.-Løgum præstearkiv: Bd 1. 1750—1881. Indkomne skrivelser etc. ¹⁸ Omtalt i J. Braun: Der Christliche Altar, II, München 1924, p. 116. ¹⁹ Løgumkloster visitatorialsager: 1764. Kircheninventarium. ²⁰ En »tidligere fra Alteret affalden Fløj« omtales i inventariet 1764 (note 19) og opbevaredes endnu 1863 i kirken (Kirkeinventarium 1863). ²¹ Selve skabet har kraftige forprofiler, som dog nu dækkes af en moderne rundliste; siderne er sinnet sammen og sammenholdes desuden af tre tværbånd, af hvilke det midterste er bladet på med svaler og sømmet, de andre kun sømmet. To »lufthuller« i hver side. ²² Gotische Kunst im Herzogtum Schleswig. Jubiläumsausstellung des Städtischen Museums Flensburg, 1953, nr. 6; jfr. F. Fuglsang i Kunstgewerbemuseum der Stadt Flensburg. Festschrift 1928, p. 34 ff., hvor figuren henføres til samme franskprægede kreds som korbuekrucifiksets sidefigurer (her p. 1535). ²³ Gotische Kunst im Herzogtum Schleswig, ovfr. cit., nr. 24. ²⁴ Sml. Maria-tavlen i Aventoft, Kunstdenk. Südtondern, fig. 93. ²⁵ Indsendt til den kgl. mønt i Altona; kirken fik 34 rdl. 12 sk. sl.-holst, courant for den (note 9). ²⁶ Kirkeinventarium 1863. ²⁷ Gotische Kunst im Herzogtum Schleswig, ovfr. cit., nr. 44. ²⁸ LA. Åbenrå. Tønder kirkevisitatorium: 1856—62. Visitationsprotokol. ²⁹ Af F. Fuglsang, i Kunstgewerbemuseum der Stadt Flensburg. Festschrift 1928, p. 17 ff., sammenstillet med Bjerning-bispen (Haderslev amt p. 320) og henført til fælles værksted, muligvis i Løgumkloster; jfr. Gotische Kunst im Herzogtum Schleswig etc., nr. 5, samt Matthaei: Holzplastik p. 30 f. ³⁰ LA. Åbenrå. Tønder provstearkiv: 1836—63, 1875. Visitatsberetninger. ³¹ LA. Åbenrå. Løgumkloster visitatorialsager: CV 2, nr. 157. 1723—1828. Betr. Breder Kirchensthühle. ³² Cl. Friis: Faargaard, i Sønderjydsk Maanedsskrift, 25. årg., 1949, p. 82. ³³ En organist omtales vistnok første gang i rgsk. 1764 (note 19), men dette behøver blot at referere til en aflønning af Løgumkloster-organisten; jfr. Brede (p. 1501, note 31).